

PRATEN OVER GOD

- *inleiding op de lezing door Gerard Swiuste*

De Schrift vertelt ons, dat God vanaf de berg Sinaï Tien Woorden spreekt. Die Tien Woorden zijn bedoeld als wegwijzer, een gebruiksaanwijzing om goed te leven. Het eerste woord luidt, dat er maar één god is. Al het andere, al die andere, dat zijn afgoden. Zo zou je de afgoden dus eigenlijk heel gemakkelijk kunnen herkennen. Het tweede woord luidt, dat je van die ene god geen beeld moet maken. Dat is een stuk moeilijker. Want dan wordt denken aan god, praten met god, zoeken naar god een woordeloos tasten in het duister.

Door de geschiedenis heen hebben mensen het dan ook moeilijk gehad met dat tweede woord. Wellicht dat ouderen onder ons nog weet hebben van de godsbeelden die bij de gelovige opvoeding schenen te horen: de god als een strenge vader, het oog dat alles ziet, dat alles kan, dat alles weet. Het was vooral een god die ons in toom moest houden, soms misschien een handige onzichtbare hulp in de opvoeding, waar ouders met een rijke kinderschare hun handen toch al meer dan vol hadden. Dan was zo'n god die alles ziet wel een uitkomst. Maar het waren niet beelden die ons veel goeds hebben gebracht, integendeel. Sommigen worden tot op de dag van vandaag door zo'n god op de huid gezeten, vinden geen troost, alleen maar huiver en angst. Het is god aan wie je voortdurend bloot staat, die je fouten telt, die langzaam aan meer van je weet dan je jezelf nog herinnert. Het Tweede Woord van de Sinaï zegt, dat die god niet bestaat. Het beeld klopt niet. Geen enkel beeld voldoet. Geen enkel woord zegt wie god is. Is er dan helemaal niets over god te zeggen?

Nu bijna twee jaren geleden begon ik met het lezen, sorteren van artikelen, preken, toespraken van Ton van der Stap. Tijdens het doorlezen van zijn geschriften werd het me steeds duidelijker dat Ton een bijzonder oog heeft voor de werkelijkheid: hij neemt waar. Hij ziet dingen die ik niet gezien heb, maar die ik eigenlijk wel had kunnen of moeten zien. En hij kan er op een bepaalde manier ook doorheen kijken, er betekenis aan geven. Zien is bij hem niet zo maar kijken, maar het is waarnemen, ook letterlijk, de dingen worden waar, onthullen iets van waarheid. Dan maakt het, zo dacht ik, eigenlijk niet zoveel meer uit of je nu schrijft over een landschap, over een schilderij, over je huis of over de kat. Want het gaat eigenlijk veel meer over de binnenkant van de dingen. Die hebben namelijk ook iets van doen met mijn eigen binnenkant. Het is dan ook niet vreemd dat Ton van der Stap volop kan genieten van mystieke schrijvers, vooral van Meester Eckhart, ook iemand die met grote nuchterheid de werkelijkheid beziet. Eckhart lijkt zo nu een dan voor hem een trouwe bondgenoot. Maar het is geen gemakkelijke partner. In zijn speurtocht door de werkelijkheid, in zijn zoektocht naar god, zegt Eckhart dat je alle godsbeelden achter je moet laten, sterker nog: als je een beeld van god begint te vormen, al bij de eerste contouren, moet je het schrappen. Dat is het Tweede woord van de Sinaï ten voeten uit. Ton volgt dat voorbeeld vol overtuiging. En toch komt god met grote regelmaat ter sprake in zijn werk. Maar op een eigen wijze. Al lezend kwam ik voor mezelf tot de bevinding: Ton van der Stap kan pagina's lang prachtig zwijgen over god. Het gaat over god. Maar niet in een poging om te verwoorden of te verbeelden. Maar meer zoekend. Of er in de werkelijkheid ook sporen van god te vinden zijn, tekenen van herkenning. Het is, om het maar overdreven te zeggen, niet bidden met de ogen dicht, maar met de ogen open. Straks gaan we fragmenten horen uit een artikel dat getiteld is 'Praten over god'. Dat begint al meteen met de zinsnede dat hij niet houdt van praten over god. Dat doet hij in dat artikel ook niet. Er komt niet een beeld van god tevoorschijn. Dit artikel houdt zich, zal ik maar zeggen, strikt aan dat tweede woord van de Sinaï. Maar met een onbevangen blik kijken naar de werkelijkheid kan je blijkbaar toch enig handvat geven over hoe we over god kunnen denken. Leven met een mysterie, proberen te leven met een god, hoeft nog niet te betekenen dat je met je mond volk tanden staat. Met een reële en liefdevolle blik naar de werkelijkheid kom je ook een heel eind.

PRATEN OVER GOD

*Fragmenten uit een lezing, die Ton van der Stap in Rotterdam hield op 4 maart 1997
Verschenen in: Ton van der Stap: In een ander licht, Meinema, 2011*

Ik praat niet graag over god.. Integendeel. De gedachte daaraan, dat ik dat zou gaan doen bezorgt me schrik. Sterker nog, afkeer. Wordt er over God niet genoeg gepraat? Is er niet een vloedgolf van taal over hem uitgestort, de eeuwen door? Wat zou ik in 's hemelsnaam daar nog aan toevoegen? Praten over God. Begrijp me goed: het is er, ik kan dat niet ongedaan maken en soms, een heel enkele keer, heb ik er ook iets aan. Ik wil het praten over God niet veroordelen. Maar tegelijk: ik wil die andere kant, dat gevoel van machteloosheid en ook wel tegenzin, niet kwijt. En wat ik merk: er zijn inderdaad ogenblikken waarop ook ik graag iets over God zou zeggen. Maar die ogenblikken verlopen altijd in stilte. Lopen in stilte weg. In zwijgen.

Spreeken over God betekent onontkoombaar spreken over een ander. Voor niet heel veel mensen is die ander nog een God van de wraak, die kwaad op ons is; die wil dat wij ons zondig weten. Voor anderen is hij de God van de dogma's over wie wij best het een en ander weten en dat moeten anderen ook weten. Voor sommigen is God aanwezigheid van liefde, of redder van de armen. Maar hoe hij ook is, altijd blijft Hij een ander. Iemand tegenover mij.

Ik ken wel mensen die zich tegenover mij hebben opgesteld als een ander. Die wilden mij van alles zeggen: hoe ik moest leven, waarin ik tekort schoot, hoe het verder moest met mij, hoe ik het geluk, hoe ik God zou vinden. En hoe ik de wereld in moest gaan om die te verbeteren. Meestal vond ik dat niet bemoedigend, eerder verlamdend. Zou God ook zo een ander zijn? Ik vind het niet aannemelijk. God is een ander, tegenover mij. Maar niet zoals de mensen. Hij zwijgt. Maar dat is niet de hele werkelijkheid. Als God alleen maar zou zwijgen, dan zou dat ons bestaan beroven van zijn zin. Maar zo is het niet. God is ver. Vreemd. Maar soms besef ik dat het juist zo moet zijn, en dat die God juist nabijer is dan wat ter wereld ook. Zijn verte redt Hem. En mij. Ik kan Hem niet omklemmen en inpalmen. Niet verafgoden dus. Hij kan altijd nabij zijn, nieuw zijn, voor mij.

In de Bijbel praat God, tegen ons, en tegen zichzelf. Hij is voortdurend met ons in gesprek. Er is een tijd geweest, dat ik dat alleen maar kon begrijpen als een mythologische manier van spreken, waar wij aan voorbij waren. Ik vond, dat God zichzelf ook veel te vaak tegensprak. Dat hem daarom van alles in de mond was gelegd dat wij onverdraaglijk vinden. Dat er op die manier van God een persoon was gemaakt die tegenover mij stond, bijna met een gezicht, ook al zei men dan, dat je zijn aangezicht niet kon zien. Ik vond die God niet leuk. Ik vind die God nog steeds niet leuk.

Het heeft heel lang geduurd voordat ik me begon te realiseren hoe ik toch kwam op dat beeld van die almaar pratende God. Het is een intuïtie. Die intuïtie is deze: God is dialoog, gesprek. Nog afgezien van de vraag hoe Hij praat met óns, geloof ik dat de dialoog zijn wezen is. Hij begint niet een gesprek met ons, Hij is gesprek. Het scheppingsverhaal zegt, dat door Gods woord alles is. Alles. De hele kosmos. Bestaat dat alles nu buiten Hem, los van Hem? Natuurlijk niet. Buiten God is er niets. Er is van Hem iets uitgegaan dat in Hem blijft. Wat van Hem is uitgegaan noemt onze traditie het Woord. Het Woord is en blijft God. Van ons uit gezien, is dus de hele concrete werkelijkheid één voortdurend, onzichtbaar proces waardoor in een eeuw hier en nu God zichzelf voortdurend uit. Hij roept, en kijkt: daar is de schepping, zijn Woord. Hij zelf roept in zijn Woord terug naar Hem. God is dialoog. Van den beginne. Het is zijn wezen. Was er niet dat gesprek, dan was er geen wereld en ook geen God. God roept: jij bent, en daar is de mens en de hele kosmos. De hele kosmos en de mensen roepen terug naar hem: Jij bent. Wij zijn God in een jij en ik. In eeuwig gesprek zonder woorden. Dit is wat de mystieken weten en waar ze over schrijven. Ons bestaan is antwoord in God tot God. Dat ik er ben, is Gods eigen antwoord op zichzelf.

Dat is allemaal misschien heel prachtig, maar wat heb ik daar nu aan? Hoe kan ik nu met zo'n verhaal uit de voeten in het gewone leven? Allereerst: ik denk dat godsdienst er niet is om er direct iets mee te kunnen doen. Religie is geen handboek tot een juist of aangenaam leven. Met godsdienst sta je met lege handen. De vraag 'wat moet ik doen?' blijft, met of zonder godsdienst. Godsdienst leeft op een ander niveau in ons dan dat van het praktische handelen. God zelf is ook niet, vanuit ons gezien, buitengewoon praktisch te werk gegaan toen hij zich uitstortte in zijn schepping. Hij heeft niet gevraagd: wat heb ik daar nu aan? Hij deed het om niet. Hij doet wat hij is. Hij kan niet anders.

Maar dan: God spreekt zich uit. Gods wezen is dialoog. Hij geeft. Zijn wezen is geven. Hij kan niets anders geven dan zichzelf. Die gave die Hij zelf is, is de schepping. De hele werkelijkheid. God stort zichzelf uit en daar is de schepping. Alles komt voort uit Hem, omdat Hij zichzelf geeft. Alles bestaat van zijn liefde. God is liefde. De laatste werkelijkheid waarin wij zijn, is liefde. Wij kunnen ons gerust aan die werkelijkheid toevertrouwen. Want ze bestaat omdat God liefheeft. Ons draagt. De dialoog waarin wij leven is altijd een liefdesgesprek. Gods aanwezigheid in onze werkelijkheid is altijd een liefdevolle aanwezigheid. Die aanwezigheid is de hele geschiedenis door door tallozen vermoed, soms ook ontcijferd. In stilte.

Ik geloof dat mystiek het groeiende vermoeden is in Gods aanwezigheid als de afwezige. Gregorius van Nazianze. Vermaard predikant en theoloog uit de 4e eeuw, noemt God: 'Gij aan gene zijde van alles'. Absoluut verborgen. Verre God, zonder gezicht. Maar Gregorius zegt ook: 'Gij'. Gregorius had tot die laatste verborgen werkelijkheid een verhouding. Dat wilde hij. Dat wist hij. Ik denk dat hij dat heeft ervaren. Ik denk dat hij de werkelijkheid waarin hij stond zo heeft ervaren als een bericht van liefde, een geheim van aantrekkelijke warmte, dat hij niet anders kon zeggen dan 'Gij' tegen heel die werkelijkheid die Gods verborgen gelaat is. Elke boom. Elke hemel. Alle sterren. Elke mens. En hij zegt nog meer. Ik heb gezegd dat religie voor mij geborgenheid betekent. Gregorius zegt, dat die niet bestaat. Er is geen geborgenheid in een vaste plek, een tempel, waar dan ook. 'Wat blijvende woonplaats heeft, woont alleen in u.' Dat wil zeggen: niet hier wel en daar niet; niet vandaag wel en gisteren niet. Het betekent: in het eeuwige nu waarin wij zijn. In niets anders dan de zichtbare werkelijkheid waarin het geheim leeft en zich laat kennen. Onaanwijsbaar. In stilte vermoed en vereerd. Zonder woorden. Deelhebbend aan die ware, laatste dialoog zonder woorden die God is.

'O Gij-aan-gene-zijde,
Is er een andere naam voor u?
Bestaat er één lofzang die u kan bezingen?
Geen taal is aan u gewaagd.
Is er één geest die u kan bevatten?
Gij gaat elk begrip te boven.
Gij, enige voor wie geen woorden zijn -
Alles wat mensen zeggen komt uit u voort,
Gij, enige die onkenbaar zijt -
Alles wat mensen denken komt voort uit u.
Alle schepselen roemen u,
De sprekende en de stomme.
Alle schepselen eren u,
Met rede begaafd of van rede verstoken.
Er is één groot verlangen, één hunkering in allen
Die uitgaat naar u.
Al wat bestaat bidt tot u
En in elk schepsel dat zich opent voor uw heelal
Stijgt naar u op een lofzang van zwijgen.
Wat blijvende woonplaats heeft, woont in u alleen.
De beweging van het heelal stroomt uit in u.
Gij zijt het doel van alle dingen,
Gij zijt de enige.
Gij zijt ieder mens en niemand,
Gij zijt niet op zich, gij zijt niet het al -
Gij verenigt alle namen in u,
Hoe zal ik u noemen?
Gij, enige voor wie geen naam bestaat:
Welke hemelse geest kan door de nevelen dringen
Die de hemel zelf verhullen?
Ontferm u, Gij-aan-gene-zijde -
Is er een andere naam voor u?'